

праця закономірно увінчалася докторською дисертацією «Античні писемні джерела VII–VI ст. до н.е. про Північне Причорномор'я», захист якої відбувся у 1992 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Санкт-Петербурзького відділення Інституту історії Російської академії наук.

Від 2005 р. М.В.Скржинська працює старшим науковим співробітником Інституту історії України НАН України. Маючи фундаментальну класичну філологічну освіту, Марина Володимирівна приділяє багато уваги малодослідженим в українській історичній науці темам повсякденного життя античних Боспора, Ольвії та Херсонеса. Вона також вивчає різні сторони культури цих держав, залучаючи при цьому не лише пам'ятки писемності, а й численні предмети образотворчого мистецтва. Ці студії узагальнено в її монографіях «Будні і свята Ольвії» (2000 р.) і «Давньогрецькі свята в Елладі й Північному Причорномор'ї» (2009 р.), а також у відповідних розділах до колективних праць «Історія української культури» (т.1, 2001 р.), «Херсонес Таврійський в середині I ст. до н.е.» (2004 р.).

М.В.Скржинська щорічно виступає з науковими доповідями на всеукраїнських і міжнародних конференціях. У 1995 р. вона одержала тримісячну стипендію Венеціанського університету й узяла участь у розробці теми «Венеція і Східна Європа у середні віки». Дослідниця багато років читає популярні лекції про античну культуру в Будинку вчених НАНУ та в Національному історичному музеї України, і вони користуються незмінним успіхом серед слухачів.

Від щирого серця колеги і друзі бажають ювілярці життєвих гараздів і плідного творчого довголіття!

В.П.Швидкий (Київ)

ДО 60-РІЧЧЯ ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ, ПРОФЕСОРА В.М.ДАНИЛЕНКА

Історія належить до тих наук, які до своїх прихильників ставляться з певною пересторогою, не відразу й не з усіма діляться своїми знаннями чи секретами. Аби стати дійсним обранцем останньої, мало формалізувати свої стосунки через освіту, професію, роботу. Тільки наполеглива багаторічна співпраця стає запорукою взаєморозуміння, довіри, лише обраним вона розкриває свої можливості, може збагатити непересічним досвідом дослідника, даром талановитого педагога чи організаторськими здібностями вченого на полі наукової діяльності. Всіма цими якостями історія щедро наділила нашого шановного ювіляра – професора, члена-кореспондента НАНУ Віктора Михайловича Даниленка.

Він народився 25 листопада 1949 р. на Київщині. Родинна підтримка сприяла успішному закінченню історико-педагогічного факультету Київського державного педагогічного інституту ім. М.Горького (1969–1974 рр.) та аспірантури Інституту історії АН УРСР (з перервою, 1974–1978 рр.). Його шлях у науку був усвідомленим, відтак позначеним успішним професійним зростанням і плідними творчими здобутками. Історичні події кінця 1980-х – початку 1990-х рр. наочно виявили місце й значення української інтелігенції для розбудови національної державності. Після захисту в 1990 р. докторської дисертації В.М.Даниленку було доручено керівництво сектором історії інтелігенції об'єднаного відділу історії соціалістичного і комуністичного будівництва. Це дало можливість Віктору Михайловичу продовжити дослідження соціальної структури українського суспільства. Найуспішніше його науково-організаційні плани почали втілюватися після очолення у 1991 р. відділу історії культури українського народу. Саме тут реалізувалися новітні наукові розробки вченого. Початок 1990-х рр. з притаманним йому відходом від жорсткого ідеологічного диктату, звільненням від шор застарілої методології щодо розвитку історичної науки розкрили перед дослідниками широкі можливості для творчих пошуків та сучасних методологічних підходів до вивчення минулого. Розуміючи значення інтелектуальної еліти для нації, В.М.Даниленко досліджує долю української інтелігенції, зокрема трагедію 1920–1930-х рр. У першій половині 1990-х рр. за його участю вийшов ряд колективних праць, зокрема «Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки» (К., 1991 р.), «Сталінізм і українська інтелігенція» (К., 1991 р.), «Нариси історії української інтелігенції» (у 3 кн., К., 1994 р.), «Історія України: нове бачення» (у 2 т., К., 1995 р.) й ін.

Вчений не боїться гострих тем, адже спирається в роботі на джерела, оперує фактами та ретельно виважує їх оцінки. Ці книги на той час без перебільшення стали найновітнішими дослідженнями із цих проблем, знайшли свої позитивні відгуки в Україні й поза її межами. Об'єктивізм і беззастережна констатація історичної правди у висвітленні складних суспільних процесів та явищ, тодішніх «білих плям» у минулому України взагалі й духовного життя її народу зокрема викликали значний інтерес до творчих розробок вченого; його праці стали суттєвим внеском у розвиток вітчизняної історичної науки та педагогіки. В 1996 р. указом Президента України за плідну наукову діяльність, вагомий внесок у дослідження історико-культурної спадщини України Віктору Михайловичу було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Реорганізація вітчизняної історії як актуальної академічної науки, непересічної для формування державотворчих тенденцій й укорінення історичної правди у ментальності українського соціуму періоду кінця 1990-х рр. знайшли своє логічне відображення в успішному втіленні творчих планів В.М.Даниленка.

За його переконанням, саме через вивчення культури, як важливого фактора розвитку державної нації, можна прогнозувати подальший прогрес суспільства. Протягом 1998–2000 рр. він керував реалізацією науково-дослідної теми «Культура українського народу як чинник національно-державного розвитку (XX ст.)». Основною метою її було висвітлення взаємовідносин особистостей, культурних інституцій із владними структурами. Результати дослідження знайшли відображення в працях вченого: «Володимир Дурдуківський – педагог, критик, громадський діяч (1874–1938)» (К., 2000 р., у співавт.), «Соціальний тип та інтелектуально-освітній рівень номенклатури скрипниківського наркомату. Біографічні нариси» (Севастополь, 2003 р., у співавт.), десятках інших праць із біографістики й актуальних проблем історії культури. У 1999 р. у видавничому домі «Альтернативи» опубліковано монографію В.К.Барана і В.М.Даниленка «Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.)», т. 13-й 15-томного видання «Україна скрізь віки», за яку в 2001 р. вчений у складі авторського колективу на чолі з академіком В.А.Смолієм був відзначений Державною премією України в галузі науки і техніки. З його ініціативи започатковано масштабний проект «Українські історики», котрий він бачив як серію біобібліографічних видань, присвячених вітчизняній історичній науці в особах. Наукова спільнота позитивно відгукнулася зокрема й на монографію «Академік Степан Смаль-Стоцький. Життя і діяльність. 1859–1938» (К.; Чернівці, 1996 р., у співавт.), котра 1998 р. була відзначена премією ім. М.С.Грушевського НАН України.

Розуміння Віктором Михайловичем новітніх тенденцій у розвитку науки диктували тематичні плани для нових розробок співробітниками очолюваного ним відділу. Обраною темою у 2001–2003 рр. стала «“Українізація” як чинник суспільно-культурного життя в Україні (XX ст.)». За задумом науковця, основна увага приділялася вивченню та узагальненню малодосліджених у вітчизняній історіографії проблем – українському суспільно-політичному руху початку XX ст. як передумови «українізації»; формуванню політики останньої й її реалізації у 1920–1930-х рр.; ролі інтелігенції в українізаційних процесах; зростанню національно-духовного потенціалу суспільства як невід’ємної складової відродження власної державності тощо. Для полегшення подальшої наукової розробки проблем «українізації» вчений ініціював та реалізував новий видавничий проект – разом із колегами підготував науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Політика коренізації в радянській Україні (1920–1930-і рр.)». У складі авторського колективу він долучився також до підготовки колективних монографій: «Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси» (К., 2002 р.) і «Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки» (К., 2003 р.).

Загально визнані попередні творчі здобутки вченого, неодноразово виголошені ним бачення більш масштабних перспективних напрямків подальших наукових розробок сприяли позитивним змінам в організації роботи його співробітників. У листопаді 2002 р. відділ історії культури українського народу було реорганізовано у відділ історії України другої половини XX ст. з виокремленням у його структурі центру культурологічних студій на чолі з лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка професором С.І.Білоконом. Керівником новоствореного підрозділу було призначено Віктора Михайловича.

Нові підходи у висвітленні соціальних процесів, суспільно-політичного і культурного життя України, оригінальні розвідки, аргументовані висновки й узагальнення – важливі достоїнства праць В.М.Даниленка. Закономірним результатом його творчої та організаторської діяльності, наукових здобутків стало обрання Віктора Михайловича в червні 2003 р. членом-кореспондентом НАНУ.

Минуле України 1945–1991 рр. залишалося довгий час найбільш заідеологізованою проблемою, об’єктивно малодосліджуваною у вітчизняній історичній науці. На думку вченого, ті питання, які свого часу розглядалися у радянській історіографії, потребували перегляду й нових, незаідеологізованих оцінок. Ця тематична і методологічна спрямованість відповідала також новітнім тенденціям у розвитку європейської історіографії, зокрема історичної антропології. Відтак, розробка у 2004–2006 рр. теми «Повсякденне життя в Україні у повоєнний період (друга половина 40-х – середина 50-х рр. XX ст.)» сприяла перегляду її історії в розглядуваний час через призму методологічного плюралізму, залучення матеріалів недоступних раніше архівних фондів та «спецхранів», відкритість наукового простору для дискусій із зарубіжними колегами тощо. Притаманний ученому науковий демократизм дозволив йому сформулювати пріоритетні розробки – у центрі уваги істориків постала пересічна людина з її повсякденними потребами, вимогами, запитамі. Крім того, він розумів, що розробка й використання різних методологічних підходів до вивчення соціальної історії сприятимуть подоланню відставання української історіографії від європейської. Адже В.М.Даниленко передусім виступає як сучасний дослідник, котрий добре знає загальний стан розвитку вітчизняної науки і тонко відчуває тенденції розвитку європейської історіографії.

З урахуванням новітніх підходів Віктор Михайлович підготував розділи в колективних монографіях: «Історія українського селянства» (у 2 т., К., 2006 р.), «Україна і Росія в історичній ретроспективі. Радянський проект для України» (К., 2004 р.), «Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності» (К., 2008 р.); у них учений дослідив повсякденну історію різних соціальних груп, проаналізував процес «інтернаціоналізації» Української РСР у другій половині XX ст., його причини та наслідки, вплив міграцій на національний склад України, охарактеризував кризу радянського ладу в УРСР тощо.

За час розробки основної проблеми стала зрозуміла своєчасність звернення саме до цієї тематики, її очевидна перспективність, актуальність для сучасного розвитку вітчизняної історії, котрі спонукали вченого до продовження розпочатих досліджень. Уже у рамках нової проблеми «Динаміка

соціальних процесів в Україні (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» протягом 2007–2009 рр. В.М.Даниленко організував розробку найактуальніших тем сьогочасної історії повсякдення, зокрема деяких аспектів динаміки міжнародних відносин, розвитку різних верств українського суспільства, соціальної свідомості й поведінки населення України та ін. Без перебільшення можна говорити також про організований ним, дійсно, масштабний проект – фундаментальну колективну монографію «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)». У ній багатогранні задуми вченого реалізувалися шляхом висвітлення гострих і неоднозначних проблем історії України пізньої сталінської доби, як-то: структуризація й особливості функціонування соціальних груп; динаміка суспільних процесів в Україні; проблеми методології, вітчизняної й зарубіжної історіографії з проблеми, визначено головні джерельні масиви з історії повсякденності тощо.

Значне місце у творчій і громадській роботі Віктора Михайловича займає його науково-організаційна складова поза виконанням обов'язків завідуючого відділом. Він входив до складу Національного комітету істориків. Протягом 1993–1999 рр. працював у Бюро Міжнародної асоціації українців як її вчений секретар, а також у спеціалізованих радах із захисту дисертацій при Інституті історії України НАНУ та в різний час Київському національному університету культури і мистецтв, Академії підготовки керівних кадрів культури, Національному педагогічному університету імені М.П.Драгоманова.

Практичний досвід науковця сприяв його плідній роботі як редактора. В.М.Даниленко є багатолітнім відповідальним редактором інститутського збірника наукових праць «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика», котрий він зумів перетворити в авторитетну трибуну для оприлюднення новітніх, часто контрверсійних досліджень; крім того, він входить до складу редколегій «Українського історичного журналу», часописів «Людина і політика», «Пам'ять століть», «Наукових записок» Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, щорічника «Україна дипломатична» й ряду інших видань. Тривалий час Віктор Михайлович очолював робочу координаційну групу головної редколегії 5-томної «Історії української культури» (нині він входить до її складу). Працює також у редколегії «Енциклопедії історії України» та інших важливих фундаментальних видань.

Велику увагу В.М.Даниленко приділяє молодій науковій зміні. Протягом роботи в Інституті історії України НАНУ ним підготовлено майже 40 докторів і кандидатів історичних наук. У 1998–2000 рр. він працював у складі експертної комісії ВАК України з історичних наук.

Поряд із науковою й організаційною Віктор Михайлович веде і педагогічну роботу. В 1995 р. йому присвоєне вчене звання професора. Фактично з того часу вже понад десять років учений працює на кафедрі історії України Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, а з вересня 2005 р. очолює там кафедру історії та етнополітики. Одночасно науковець відспецкурси на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, неодноразово очолював державні екзаменаційні комісії у вузах України, працював у складі акредитаційних комісій, тривалий час – у науково-методичній комісії з історії Міністерства освіти і науки України. Він є автором та спів-автором понад трьох десятків посібників з історії для учнів, абітурієнтів, студентів і вчителів. Його праці широко використовуються у навчальному процесі.

У житті й науковій творчості В.М.Даниленко завжди керується принципом: суспільне, громадське, колективне передусім. Йому у всьому притаманна активна громадянська позиція. Упродовж 35-річного перебування в Інституті історії України НАНУ він очолював комсомольську, партійну, а з 1991 р. і донині – профспілкову організацію. У сучасних умовах соціальної незахищеності цей відтинок став чи найголовнішим у порозумінні в інститутському колективі; підтримка справедливих вимог колег стала пріоритетним завданням у громадській роботі Віктора Михайловича.

Оглядаючи життєвий та творчий шлях талановитого вченого, переконаєшся, що обрана ним професія історика – найважливіша в науці, бо це – база, основа для подальшого поступу як її самої, так і всього суспільства. Історія – універсальна наука, це – дійсно наука наук, бо все розвивається завдяки їй. Тому вивчати історію, професійно займатися нею, а, значить, минулим та майбутнім – це найвище інтелектуальне задоволення. Історія – це дзеркало, вдивляючись в яке кожна людина чи народ можуть бачити своє майбутнє.

Науковим *sredo* професора В.М.Даниленка є думка геніального вченого В.І.Вернадського, висловлена ним ще в 1912 р. у праці «З історії ідей», про те, що історія науки «повинна критично укладатися кожним науковим поколінням і не тільки тому, що змінюється запас наших знань про минуле, відкриваються нові документи або віднаходяться нові прийоми реставрування того, що було. Ні! Необхідно знову історично виходити у минуле, тому, що завдяки розвитку сучасного знання в минулому здобуває значення одне та втрачає інше. Кожне покоління наукових дослідників шукає і знаходить в історії науки відображення наукових течій свого часу. Рухаючись вперед, наука не тільки створює нове, але й неминує переоцінює старе, пережите».

Серед колег В.М.Даниленко вирізняється передусім демократичним ставленням до вибору майбутніх тематичних спрямувань наукових праць його аспірантів і співробітників. Цим самим він підтримує прояви індивідуальності молоді у науці, сприяючи самостійному пошуку нею нових творчих проблем. Ця довіра до молодих колег допомагає постійному оновленню тематичних напрямків, які розробляє відділ історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ. Вимогливість Віктора Михайловича, а часто навіть аргументована категоричність зумовлюють послідовність, безперервність наукових пошуків, цілеспрямованість авторських досліджень. Справи, котрими і нині опікується В.М.Даниленко, вимагають активної працездатності, відчуття толерантності, а нерідко й переконливої наполегливості. Відтак, многая літа, наш шановний ювіляре!